

CONSEMNĂRI DE CARTE ROMÂNEASCĂ VECHĂ ÎN INVENTARE BISERICEȘTI DIN TRANSILVANIA

Interesul pentru locul și rolul jucat de cartea românească veche în cultura noastră datează din secolul trecut, valorificându-se pentru aceasta o serie de surse documentare dintre cele mai diverse, nelipsind nici informațiile de arhivă. Dintre acestea, fără îndoială, datele furnizate de inventarele bisericesti ne permit să cunoaștem azi aspectele însemnate din marele capitol al istoriei cărții românești vechi, cum ar fi cele referitoare la prezența cărții manuscrise și tipărite în biserici, alături de care s-ar putea aminti aceea a icoanelor pe sticlă sau lemn, a diverselor broderii, a antimiselor, prapurilor și altor odăjdii bisericesti folosite în serviciul liturgic. Toate acestea constituie elemente de istorie culturală de mare importanță care ne dau măsura interesului din lumea satului pentru citit și scris și a gustului și sensibilității pentru frumos a țaranului din trecut.

Precizările de mai jos, pe care le aducem în legătură cu circulația cărții românești vechi în Transilvania, se bazează pe datele oferite de un număr de 37 de inventare bisericesti întocmite de preoții locali și înaintate de aceștia sau de protopopi forului central episcopal. Aceste inventare erau întocmite de regulă cu prilejul vizitelor canonice și a succesiunilor parohiale, în acest din urmă caz noul preot avînd obligația să alcătuiască și să înainteze episcopiei catagrafia bunurilor de tot felul ale bisericii pe care urma să o păstorească.

Inventarele din care reținem consemnările de carte românească veche provin din biserici parohiale și filiale aparținînd diecezei episcopiei de Gherla-Cluj, privind geografic sate din nordul și centrul Transilvaniei. De la această instituție ecleziastică am valorificat material arhivistic similar și cu alte prilejuri¹, încît prin contribuțiile de față dorim să completăm datele deja publicate.

I. ABRUD, jud. Alba, 14 noiembrie 1932: *Apostol*, Blaj, 1841; *Apostol*, Blaj, 1900; *Catavasier*¹, Cazanie, 1699²; *Ceaslov*, Sibiu; *Evan-*

¹ Avram Andea, Susana Andea, *Date despre cartea românească veche din județul Satu Mare*, în *Satu Mare. Studii și comunicări*, V—VI(1981—1982), p. 211—222; idem, *Date despre cartea românească veche din județele Cluj și Bistrița-Năsăud*, în *ActaMN*, XIX(1982), p. 695—708; idem, *Date despre cartea românească din Sălaj*, în *ActaMP*, VI(1982), p. 341—352; idem, *Date despre cartea românească veche din Maramureș*, în *ActaMN*, XX(1983), p. 783—802; idem, *Date privind cartea românească veche din nord-vestul Transilvaniei*, în *ActaMN*, XXI(1984), p. 795—799; idem, *Date noi despre cartea românească veche în nord-vestul Transilvaniei*, în *AIIC*, XXX(1990), p. 47—57.

ghelie, Blaj, 1786, chirilice³; *Evanghelie*, Blaj, 1871; *Evhologhion*, Blaj, 1874⁴; *Liturghier*, Blaj, chirilice; *Liturghier*, Blaj, 1905; *Liturghier*, Blaj, 1931; *Minet*, Rîmnic, 1837⁵; *Octoih*; *Octoih*, Blaj, 1807⁶; *Octoih*, Sibiu; *Octoih*, Sibiu, 1842; *Penticostar*, Rîmnic, 1743; *Strastnic*, Blaj, 1871⁷; *Triod*, Blaj, 1831⁷; *Matricole* începînd cu 1786; *Şematismul* tipărit la Blaj în 1835 și alte cărți din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului următor (Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond Episcopia gr. cat. Cluj-Gherla, Doc. nr. 1036/1933)⁸.

1. Posibilă ediția de Blaj din 1824, un asemenea exemplar fiind înregistrat de N. Iorga, *Scrisori și inscripții ardelenе și maramureșene*, II, București, 1906, p. 27—28.

2. Bălgrad.

3. Anul evident greșit, lipsind o asemenea ediție. N. Iorga, *op. cit.*, consemnează o ediție din 1817.

4. Este posibil ca preotul, din neatenție, să fi inversat la această tipăritură, ca și la *Strastnic* și *Triod*, cifra zecilor cu a sutelor. Dealtfel, N. Iorga, *op. cit.*, înscrie ediția corectă din 1784.

5. Corectă ediția din 1737, înregistrată și de N. Iorga, *op. cit.*

6. Anul greșit, lipsind o asemenea ediție în *BRV* și la Daniela Poenaru, *Contribuții la bibliografia românească veche — CBRV*, Tîrgoviște, 1973.

7. Preotul a inversat cifra zecilor cu aceea a sutelor, N. Iorga, *op. cit.*, consemnînd edițiile din 1817, respectiv din 1813.

8. N. Iorga, *op. cit.* dă următoarele tipărituri, reproducînd și însemnările unora: *Antologhion*, 1737 cu însemnări din 1738 și 1800; *Catavasier*, 1824; *Chiriadodromion*, Bălgrad, 1699 cu însemnare din 1800; *Evanghelie*, 1817; *Evhologhion*, 1784 cu însemnare din 1801; *Penticostar*, 1743; *Polunoșfînța* din Rîmnic (?); *Strastnic*, 1817 și *Triod*, 1813.

II. ASUAJU DE JOS, jud. Maramureș, 1 aprilie 1877: *Apostolier*, Blaj, 1802; *Catavasier*, Blaj, 1769; *Evanghelie*, Blaj, 1776; *Evhologhion*, Blaj, 1845; *Liturghier*, Blaj, 1807; *Minologhion*, Rîmnic, 1766; *Octoih*, Blaj, 1792; *Orologhler*, Blaj, 1793; *Penticostar*, Blaj, 1808; *Psaltire*, Blaj, 1780; *Strastnic*, Blaj, 1804; *Triod*, Blaj, 1771; arhiva parohială cuprinzînd *matricolele* botezaților (1824—1858), a cununaților (1848—1857) și a morților (1824—1858) (Doc. nr. 3200/1877)¹.

1. Inventarul întocmit la 23 martie 1917 nu cuprinde decît titlul cărților, cf. Avram Andea, Susana Andea, *Date despre cartea românească veche din Maramureș*, p. 784.

III. BAIJA DE ARIEȘ, jud. Alba, 12 decembrie 1932: tipăriturile bisericii sînt consemnate la modul general, fiind individualizată doar *Biblia* „bobiană“, adică a lui Samuil Micu (Doc. nr. 1036/1933).

IV. BOIU MARE, jud. Maramureș, 20 februarie 1933: între cărțile înregistrate doar nominal (*Liturghier*, *Evanghelie*, *Cazanie* etc.) figurează și *Biblia* „cu litere cirile“, fiind posibilă ediția de Blaj din 1795 (Doc. nr. 3075/1933).

V. CALINEȘTI, jud. Satu Mare, 20 ianuarie 1878: *Antologhion*, Rîmnic, 1737; *Biblia*, 1795¹; *Cartea patimilor*²; *Cartea de predici*, Rîmnic, 7256 (1748)³; *Catavasier*, fără foaia de titlu; *Epistolariu*, Blaj, 1767; *Evanghelie*, Blaj, 1776; *Evhologhion*, Blaj, 1784; *Liturghier*, 7267 (1759)⁴; *Octoih*, Rîmnic, 1750; *Orologhion*, Rîmnic, 1753; *Penticostar*, Blaj, 7251

(1743)⁵; *Psaltire*, București, 1764⁶; *Testamentul Nou*, fără început⁷; *Triod*, fără foaia de titlu; *antimis* de la episcopul de Muncaci Emanuel Olsavszky din 1754 și un altul de la episcopul de Gherla Ioan Alexi din 1858 (Doc. nr. 965/1878)⁸.

1. Blaj.
2. Adică *Strastnic*.
3. *Cazanie*.
4. Ediția de București, Rimnic sau Iași, (*BRV*, II/145—147 și IV/75).
5. Tipărit la București, preotul trecînd din greșeală ca loc de tipărire Blajul. Exemplarul a fost cumpărat în 1753, cf. Elena Bărnăuțiu, *Cartea veche românească din sec. XVIII în județul Satu Mare. Catalog selectiv*, Satu Mare, 1980, p. 9.
6. Lipsă în *BRV* și *CBRV*. Ediții din 1764 avem de la Blaj și Rimnic.
7. Posibil ediția de la Bălgrad (1648).
8. Avram Andea, Susana Andea, *Date despre cartea românească veche din județul Satu Mare*, p. 217—218, publică inventarul din 24 noiembrie 1864 care cuprinde aceleași titluri.

VI. CERTEGE, jud. Alba, 30 decembrie 1932: printre cărțile nominalizate la modul general este consemnată și *Biblia de la Blaj* (Doc. nr. 1036/1933).

VII. CETAN, com. Vad, jud. Cluj, 22 mai 1858: între cele 14 cărți, figurează și o *Cazanie*¹, *Biblia*² și *Propovedania*³ (Doc. nr. 2194/1858)⁴.

1. Din 1643 a lui Varlaam, cumpărată de familia săteanului Dumitru Galea încă din anul 1645 cf. Francisc Kiss, *Date noi privind circulația „Cazaniei” lui Varlaam în Transilvania*, în *Steaua*, XIX(1968), nr. 11, p. 127—128; Nicolae Edroiu, *Exemplarul din Cetan (Dej) al Cazaniei lui Varlaam*, în *Mitropolia Ardealului*, XVI (1971), nr. 7—8, p. 564—566; Florian Dudaș, *Cazania lui Varlaam în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1983, p. 239—240.

2. Probabil ediția din 1795 de la Blaj.
3. De Samuil Micu sau Petru Maior.
4. Cu ani în urmă, la biserică au fost înregistrate următoarele cărți vechi românești: *Apostol*, Blaj, 1767; *Evanghelie*, Blaj, *Minologhion*, Blaj, 1781; *Octoih*, Blaj, 1783 și *Strastnic*, Blaj, 1817, exemplar cumpărat în 1889 cf. Grațiana Alicu, *Circulația cărții vechi românești în județul Cluj*, în *ActaMN XVI* (1979), p. 794.

VIII. CIȚCAU, jud. Cluj, 27 aprilie 1871: în biserica bărbaților, pe lângă diverse titluri, sînt consemnate *Biblia Mare*¹ și *Propovedania*² (Doc. nr. 1167/1871)³.

1. Ediția de Blaj din 1795 cf. inventarul din 1857 publicat.
2. Figurează și în inventarul din 1867, fiind a lui Samuil Micu sau Petru Maior.

3. Datele inventarului din 28 februarie 1857 au fost publicate, cf. Avram Andea, Susana Andea, *Date despre cartea românească veche din județele Cluj și Bistrița-Năsăud*, p. 699.

IX. DABICA, jud. Cluj, 31 decembrie 1932: *Apostol*, 1683¹; *Apostol*, latine; *Cazanie*, cu chirilice²; *Evanghelie*, 1760³; *Evanghelie*, 1900; *Minutul* „sărbătorilor cu cirile manuscris din 1755, stare bună”, *Minei* în 2 tomuri, 1910—1913; *Penticostar*, chirilice; *Strastnic*, 1753⁴; *Strastnic*, 1813⁵; 2 *Strastnice*, latine; *Triod*, 1771⁶; *Triod*, 1890 și „iconostas cu 19

icoane și în dosul iconostasului sint 8 icoane vechi și „*ușă împărătească veche*“ (Doc. 1288/9/1933)⁷.

1. De București.

2. Posibilă ediția din 1732 de la București, un asemenea exemplar fiind prezent cu ani în urmă la biserică, cf. Grațiana Alicu, *op. cit.*, XVII (1980), p. 772—773.

3. De București.

4. De Blaj.

5. Posibil de Blaj din 1817.

6. De Blaj.

7. Grațiana Alicu, *op. cit.*, p. 772—773 consemnează următoarele tipări-turi: *Apostol*, București, 1683, cu însemnare de cumpărare la 1787; *Ceasoslov*, Blaj, 1778; *Chiriacodromion*, București, 1732, *Liturghii*, Blaj, 1756; *Octoih*, Blaj, 1825, *Strastnic*, Blaj, 1753 și *Triod*, Blaj, 1771.

X. DABICENI, com. Ileanda, jud. Sălaj, 31 decembrie 1932: printre titlurile înregistrate de preot figurează și „*Carte de predică de P. Maior*“ (Doc. nr. 3075/1933).

XI. DEALU MARE, com. Coroieni, jud. Maramureș, 14 decembrie 1857: *Biblia*, Blaj, 1795; *Cazanie*, București, 1732; *Evanghelie*, Blaj, 1765; *Minei*, Rîmnic, 1752; *Penticostar*, Blaj, 1765¹; *Psaltire*, Rîmnic, 1794²; *Triod*, Blaj, 1761³ (Doc. 267/1858).

1. Anul greșit, posibilă ediția din 1768.

2. Lipsă în BRV și CBRV, posibilă ediția din 1793.

3. Probabil ediția din 1771.

XII. DÎRJA, com. Panteceu, jud. Cluj, decembrie 1932: între tipări-turile bisericii amintită și *Biblia cea Mare*¹ (Doc. 1288/10/1933).

1. Posibilă ediția de la Blaj din 1795.

XIII. DRĂGHIA, com. Coroieni, jud. Maramureș, 31 decembrie 1857: *Apostol*, Blaj, 1767; *Biblia*, Blaj, 1770¹; *Catavasier*, Blaj, 1762; *Cazanie*, Iași, 1643; *Evanghelie*, Blaj, 1765; *Liturghier*, Blaj, 1765²; *Oftaiu*, Blaj, 1770³; *Penticostar*, Blaj, 1768; *Strastnic*, Blaj, 1773 și *Triod*, Blaj, 1800 (Doc. 267/1858).

1. Anul evident greșit în loc de 1795.

2. Probabil 1775.

3. *Octoih*.

XIV. FIRIZA, jud. Maramureș, 2 august 1876: *Apostol*, Blaj, 1767; *Catavasier*; *Evangheliar*; *Evhologhion*, Blaj, 1784; *Liturgher*, 1807¹; *Minei*, Blaj, 1781; *Molitvelnic*, Blaj, 1860; *Orologhion*, 1808¹; *Penticostar*, Blaj, 1768; *Strastnic*, Blaj, 1773; *Triod*, Blaj, 1771 și antimis de la episcopul Ioan Alexi din 1858 (Doc. 4200/1876)².

1. De Blaj.

2. Inventarele din 1857 și 1858 au fost publicate de Avram Andea și Susana Andea, *Date despre cartea românească veche din Maramureș*, p. 791.

XV. GĂDALIN, com. Jucu, jud. Cluj, 31 decembrie 1932: între căr-țile consemnate la modul general figurează și *Biblia veche*¹, *Cazania* tipărită în anul 1669², *Mineiul* de la Blaj din 1838 și 6 tomuri de matricole ale botezaților, cununaților și morților începînd cu anul 1826. În biblio-

teca parohială sînt înregistrate o serie de cărți din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului nostru (Doc. 1288/12/1933)³.

1. Posibilă ediția din 1795 de la Blaj.
2. Posibilă ediția din 1699 de la Bălgrad.
3. Grațiana Alicu, *op. cit.*, XVII (1980), p. 774—775 consemnează următoarele tipăriri: *Biblia*, Blaj, 1795; *Chiriacodromion*, Bălgrad, 1699; *Evangelie*, Blaj, 1776, cu însemnare din 1862; *Evangelie*, Blaj, 1817; *Evangelie*, Rîmnic, 1746; *Penticostariu*, Blaj, 1768, cu însemnare din 1787 că a fost dat popii Ghiorghie din Gădălin; 2 *Strastnice*, Blaj, 1817 și *Triod*, Rîmnic, 1761 cu însemnare din 1943.

XVI. ICLOZEL, com. Iclod, jud. Cluj, 1 decembrie 1932: aproape toate cărțile consemnate sînt tipăriri din secolul nostru, excepție făcînd *Penticostarul Mare*, 1780¹ (Doc. 1288/15/1933).

1. De București.

XVII. ILIȘUĂ, com. Șarmășag, jud. Sălaj, 1 martie 1933: cele mai multe dintre cărți sînt date doar nominal, despre cîteva precizîndu-se anii de tipărire: *Evangelie*, 1775¹; *Evangelie*, 1900; *Minei*, 1751²; *Octoih mare*, 1854 și *Triod*, 1751³ (Doc. 2565/1933).

1. De București.

2. De Blaj.

3. Probabil ediția de la Blaj din 1771, preotul citind greșit anul.

XVIII. INAU, com. Someș-Odorhei, jud. Sălaj, 23 ianuarie 1877: *Apostol*, „tipărit sub chir Neofit de la Crit”⁴; *Cazanie*, Alba Iulia, 1799²; *Evangelie*, București, 1782³; *Evhologhion*, Blaj, 1715⁴; *Liturghier*, Tîrgoviște, 1713; *Triod* și *Strastnic* „laolaltă tipărit în Rîmnic în 1761”⁵, și un antimis sfințit de episcopul Ioan Lemeni în 1841 și un altul din 1858 de la Ioan Alexi (Doc. 917/1877)⁶.

1. București, 1743.

2. Anul corect 1699.

3. Probabil 1682, dacă avem în vedere că preotul a citit prin plusare și cifra sutelor de la *Cazania* de Bălgrad.

4. Anul corect 1815.

5. Pentru *Strastnic*, locul și anul tipăririi sînt diferite, pentru tipăritura din Rîmnic lipsind un asemenea titlu, cf. A. F. Nicolescu, Gh. Rădulescu, *La 275 de ani de la înființarea tipografiei rimnicene: Rîmnicu Vilcea vechi centru tipografic*, în *Mitropolia Olteniei*, XXXII (1980), nr. 3—6, p. 490.

6. În 1784 erau consemnate următoarele cărți ale bisericii din Inău: *Apostol*, Blaj, 1767; *Catavasier*, 1859; *Ceaslov*, Sibiu, 1859; *Chiriacodromion*, Alba Iulia, 1699; *Evangelie*, Blaj, 1765 și *Octoih*, 1810, cf. Ana Cînda, *Colecțiile de carte veche românească din depozitele eparhiale de la Șimleul Silvaniei și Zalău*, în *ActaMP*, VIII (1984), p. 603.

XIX. JUCU DE JOS, com. Jucu, jud. Cluj, 12 noiembrie 1932: *Apostol* cu caractere latine; *Apostol* vechi¹; *Evangelie* nouă; *Evangelie* din vremea episcopului Bob²; *Evhologhion* nou; *Evhologhion* vechi; *Liturghier* de „București sub mitrop. Ungrovlahiei, 1698”³; 2 *Liturghiere* cu caractere latine; *Minei* „de sub mitrop. Ungrovlahiei”⁴; *Minei* nou; *Octoih*; *Octoih mare*; *Octoih mic*; *Penticostar* de sub Bob⁵; *Penticostar* nou; *Psaltire* și *Strastnic*⁶ (Doc. 1288/17/1933)⁷.

1. Probabilă ediția de București din 1683.
2. Blaj, 1817. Posibil și înțelesul de procurată sub Bob, situație în care avem *Evanghelia* tipărită la Blaj în 1765 și cumpărată pentru biserică în 1811.
3. Anul greșit.
4. Probabilă o ediție de secol XVIII a *Antologhionului* de București (1736, 1766, 1777 și 1786).
5. Blaj, 1786 sau 1808. Posibil și înțelesul de cumpărat sub episcopul Bob și atunci avem ediția de Blaj din 1768, exemplar care aparține bisericii încă din 1 mai 1837.
6. Posibil de Blaj, 1773, exemplar dăruit bisericii în 1804 de episcopul Ioan Bob.
7. Grațiana Alicu, *op. cit.*, XVI (1979), p. 797—799 înregistrează următoarele tipărituri pentru biserica Juc-Herghelie: *Apostol*, București, 1683, cu însemnare din 14 martie 1826 că aparține bisericii din Jucu de Jos; *Evanghelie*, Blaj, 1765, cu însemnare că a fost cumpărată pentru biserica din Jucu de Jos la 1 martie 1811; *Liturghier*, București, 1729; *Octoih*, Rîmnic, 1742; *Penticostar*, Blaj, 1768, cu însemnare că la 1 mai 1837 aparține aceleiași biserici; *Strastnic*, Blaj, 1773, cu însemnare că a fost dăruit bisericii din Jucu de Jos de episcopul Ioan Bob la 9 aprilie 1804; *Triod*, Blaj, 1771, cu însemnare de apartenență la aceeași biserică și *Triod*, Blaj, 1813.

XX. LEMNIU, com. Letca, jud. Sălaj, 31 decembrie 1932: între cărțile date nominal și însoțite de determinativul „vechi“ sau „nou“ este consemnată și *Biblia*¹, *Propovedania*² și *Strastnic* „vechi, tipărit în București pe vremea lui Nic. Al. Mavrocordat“³ (Doc. 3075/1933)⁴.

1. Posibilă ediția din 1795 de la Blaj.
2. De Samuil Micu sau Petru Maior.
3. București, 1726.
4. Ana Cînda, *op. cit.*, p. 600 înregistrează următoarele tipărituri: *Apostol*, Rîmnic, 1747; *Catavasier*, Blaj, 1777; *Liturghier*, sec. XVIII; *Evanghelie*, Rîmnic, 1746; *Minei*, sec. XIX și *Penticostar*, Sibiu, 1805. Fl. Mureșan, în *Cazania lui Varlaam 1643—1943. Prezentare în imagini*, Cluj, 1944, p. 209 și 229 consemna în 1944 la biserică un exemplar incomplet din *Cazania* lui Varlaam. Menționăm că în inventarul de mai sus nu figurează nici o *Cazanie* și nici în localitate nu se mai păstrează azi exemplarul amintit, cf. Florian Dudaș, *op. cit.*, p. 309.

XXI. LUJERDIU, com. Cornești, jud. Cluj, 29 decembrie 1932: *Apostolier*, Blaj, 1911; *Apostolier*, Rîmnic, 1747; *Catavasier*, Blaj, 1793; *Cazanie*, București, 1768¹; *Evanghelie*, 1918; *Evanghelie*, Blaj, 1875; *Liturghier*, Blaj, 1773²; *Liturghier*, 1775³; *Liturghier*, 1931; *Minei*, București, 1765; *Molitvelnic*, Blaj, 1793; *Molitvelnic*, București, 1781⁴; *Octoih mare*, București, 1746; *Octoih mare*, București, 1761⁵; *Orologhion*, Blaj, 1793; *Penticostar*, Rîmnic, 1743; *Strastnic*, Blaj, 1773 și *Triod*, Blaj, 1771 (Doc. 1288/20/1933)⁶.

1. Exemplar consemnat și de Ioana Cristache Panait, *Tipăritura bucureșteană din veacul al XVIII-lea în satele transilvănene*, în *Glasul Bisericii*, XXXI (1972), nr. 11—12, p. 1235.
2. Anul este greșit.
3. De Blaj.

4. După inventarul din 1860 ar fi ediția din 1741.

5. Anul este greșit.

6. Inventarul bisericii din 21/9 martie 1860 publicat de Avram Andea și Susana Andea, *Date despre cartea românească veche din județele Cluj și Bistrița-Năsăud*, p. 702.

XXII. PETROVA, jud. Maramureș, 24 decembrie 1859: se arată că toate cărțile bisericești și parohiale au ars în 1857, biserica folosindu-se de cărți împrumutate de la alte biserici. Sînt consemnate următoarele cărți noi cumpărate după incendiu: *Epistolarium*, Sibiu, 1851, dăruit de Ana Dunca; *Liturgicon*, Sibiu, 1852, dăruit tot de Ana Dunca și *Psaltire*, Sibiu, 1857, dăruită de Ludovic Rednik (Doc. 1945/1869).

XXIII. PÎGLIȘA, com. Dăbica, jud. Cluj, 14 decembrie 1932: între cărțile bisericii, date nominal, este consemnată și o *Evanghelie*, 1760¹ (Doc. 1288/23/1933).

1. De București.

XXIV. POIANA ILVEI, com. Măgura Ilvei, jud. Bistrița-Năsăud, 31 decembrie 1932: între tipăriturile nominalizate ale bisericii figurează și *Biblia* lui Clain (Doc. 3486/1933).

XXV. PONOREL, com. Vidra, jud. Alba, 10 ianuarie 1933: cărțile înregistrate la modul general, individualizîndu-se doar *Biblia* lui Clain (Doc. 1036/1933)¹.

1. N. Iorga, *op. cit.*, p. 150—151 consemnează o inscripție din 1727 a bisericii și următoarele cărți: *Apostol*, 1802; *Catavasier*, 1793; *Chiriaco-dromion*, Bălgrad, 1699, cu însemnare din 1756; *Evanghelie*, 1776; *Liturghier*, 1775; *Minologhion*, 1781; *Octoih*, 1792; *Penticostar*, 1743 și *Triod* din sec. al XVIII-lea cu o însemnare despre preț.

XXVI. PRUNENI, com. Aluniș, jud. Cluj, 23/11 martie 1860: *Apostol*, vechi; *Catavasier*, 1824¹; *Cazanie*, veche²; *Minei*, Blaj, 1838; *Propovedanie*³; *Strastnic*, Blaj, 1817, un *antimis* de la episcopul Lemeni și *maticole* bisericești începînd cu anul 1824 (Doc. 767/1860)⁴.

1. Blaj.

2. Posibilă ediția din 1732 de la București, cf. Ioana Cristache Pannait, *op. cit.*, p. 1235.

3. De Samuil Micu sau Petru Maior.

4. Inventarul din 8 iulie 1872 publicat de Avram Andea și Susana Andea, *op. cit.*, p. 704.

XXVII. RÂSCRUCI, com. Bontida, jud. Cluj, 1 ianuarie 1933: între cărțile consemnate doar cu titlul figurează și *Biblia* lui Samuil Klein (Doc. 1288/24/1933).

XXVIII. ROMULI, jud. Bistrița-Năsăud, 5 februarie 1933: *Apostol*, Blaj, vechi; *Apostol*, Blaj, 1878; *Apostol*, Blaj, 1911; *Catavasier*, Blaj, stare slabă; *Evanghelie*, Blaj, 1765; *Evanghelie*, Blaj, 1900; *Evhologhion*, Blaj, 1893; *Evhologhion*, Blaj, 1912; *Liturghier*, Blaj, 1870; *Liturghier*, Blaj, 1893; *Liturghier*, Blaj, 1931; *Minei*, Blaj, 1913, 2 vol.; *Minei* „tipărit în anul 1745 în Rimnicu Moldovei“¹; *Octoih mare*, Blaj, 1760, stare slabă; *Octoih-Penticostar*, Blaj, 1875; *Octoih-Penticostar*, Blaj, 1878; *Orologhion*, Blaj, 1892; *Orologhion*, Blaj, 1912; *Penticostar mare*, Blaj, 1768; *Penticostar mic*, Blaj, 1912; *Strastnic*, Blaj, stare slabă; *Strastnic*, Blaj, 1929; *Triod*, Blaj, 1870; *Triod*, București, 1775, stare slabă², *antimis*

sfințit de episcopul Ioan Alexi în 1858 și mai multe cărți noi în „biblioteca parohială“ (Doc. 3487/1933)³.

1. De fapt Rîmnicu Vilcea.

2. Anul greșit, lipsă din BRV și CBRV.

3. Un inventar din anul 1942 publicat de Avram Andea și Susana Andea, *op. cit.*, p. 705.

XXIX. ROȘIA MONTANĂ, jud. Alba, 10 decembrie 1932: cărțile bisericii sînt consemnate doar cu titlul, fiind înregistrat și un exemplar din *Predicile lui Maior* (Doc. 1036/1933).

XXX. SĂCĂȘENI, jud. Satu Mare, 15 aprilie 1857: în biserica reparată la 1837 sînt consemnate de preot cărțile: *Apostol*, Blaj, 1802; *Catavasier*, Blaj, 1762; *Cazanie* din București, 1646, în folio¹; *Evanghelie*, Blaj, 1765; *Liturghier*, Blaj, 1807; *Minei*, Blaj, 1781; *Octoih*, București, 1720; *Orologhion*, vechi; *Strastnic*, Blaj, 1784²; *Triod*, Blaj, 1813, *antimis* din 1796 de la Blaj și *matricole* vechi (Doc. 858/1857).

1. Anul greșit. Posibilă o ediție de secol XVIII.

2. Anul greșit. Ediții de la Blaj se cunosc din anii 1753, 1773, 1804 și 1817.

XXXI. SĂLCIUA DE JOS, jud. Alba, decembrie 1932: *Apostol*, Blaj, 1761; *Apostol*, Blaj, 1911; *Biblie*, 1695¹; *Cazanie*, 1732²; *Evanghelie*, Blaj, 1760; *Evanghelie*, Blaj, 1900; 5. *Evhologhione*, toate de Blaj; *Liturghier*, Blaj, 1907; *Liturghier*, Blaj, 1913; *Liturghier*, Blaj, 1931; *Minei*, Blaj, 1751; *Minei*, Blaj, 1913; *Octoih*; *Penticostar*; *Predici funebrele*, 1927, 2 tomuri; *Psaltire*, Sibiu, 1915; *Strastnic*, Blaj, 1773; *Strastnic*, Blaj, 1930; *Triod*, Blaj, 1771; *Triod*, Blaj, 1930 și diverse cărți moderne în biblioteca parohială (Doc. 1036/1933).

XXXII. SÎNTIOANA, com. Țaga, jud. Cluj, 31 martie 1877; tipări-turile existente în biserică sînt date la modul general, printre ele figurînd și *Biblia*¹ (Doc. 2717/1877)².

1. Posibilă ediția din 1795 de la Blaj.

2. Grațiana Alicu, *op. cit.*, XVIII (1981), p. 693—694 consemnează următoarele tipăriri: *Apostol*, Blaj, 1767; *Evanghelie*, Blaj, 1765; *Octoih*, Blaj, 1770; *Strastnic*, Blaj, 1817 și *Triod*, Blaj, 1813.

XXXIII STRÎMBU, com. Chiuiеști, jud. Cluj, 23 august 1869: *Apostol*, Blaj, 1802; *Apostol*, București, 1704¹; *Catavasier grecesc-romănesc*, fără început²; *Catavasier romănesc*, Blaj, 1762; *Cazanie*, Rîmnic, 1781; *Ceaslov*, Blaj, 1793; *Evanghelie*, Blaj, 1765, sub Atanasie Rednic; *Liturghier*, Blaj, 1756, sub Petru Pavel Aron; *Liturghier*, Sibiu, 1798; *Minei*, Blaj, 1781, sub Grigore Maior; *Molitvelnic*, Blaj, 1757; *Molitvelnic*, Blaj, 1815; *Oftaiu*, Blaj, 1760³; *Penticostar*, Blaj, 1768; *Predicile lui Petru Maior*, Buda, 1810; *Propovedania la morți* de Samuil Clain, Blaj, 1784; *Psaltirea profetului David*, Sibiu, 1847; *Strastnic*, Blaj, 1753; *Testamentul Vechi și Nou*, Blaj, 1795; *Triod*, Blaj, 1771; *matricole* bisericești începînd cu anul 1802 și un *protocol* de vizitațiuni canonice începînd din 1835 (Doc. 2523/1868)⁴.

1. De Buzău.

2. Sibiu, 1803 (BRV, II, p. 445).

3. Adică *Octoih*.

4. Inventarul din 10 septembrie 1916, mult mai sărăcăcios, a fost publicat de Avram Andea și Susana Andea, *op. cit.*, p. 706.

XXXIV. TIRGU LAPUȘ, jud. Maramureș, 21 iunie 1866: *Apostolieriu* de sub Basaraba, 1704¹; *Catavasier*, fără frontispiciu; *Cazania* de la 1 septembrie, fără frontispiciu; *Contiunile lui Meteș*²; *Evanghelie* de sub Maria Teresia, Blaj, 1765; *Liturghier*, Sibiu, 1748³; *Minei* de sub Iosif al II-lea, 1781⁴; *Molitvelnic* de sub Iosif al II-lea, 1844⁵; *Octoih* de sub Maria Teresia, Blaj, 1770; *Octoih mic*; *Penticostar*, Blaj, 1768; *Propovedania* de Blaj, 1784⁶; *Psaltire*; *Strastnic* de la Maria Teresia, 1753⁷ și *Galeria icoanelor sfinte*⁸ (Doc. 2729/1866)⁹.

1. De Buzău.
2. Adică *Predicile*.
3. Anul corect 1798.
4. Blaj.
5. Anul corect 1784.
6. A lui Samuil Micu.
7. Blaj.
8. Viena, 1861.

9. Inventarul din 1 martie 1873 a fost publicat de Avram Andea, *Date noi despre cartea românească veche în nord-vestul Transilvaniei*, în *AHC*, XXX (1990—1991), p. 56.

XXV. TURȚ, jud. Satu Mare, 31 ianuarie 1879: *Apostol*, Blaj, 1767; *Catavasier*, Blaj, 1793; *Evanghelie*, Blaj, 1765; *Liturghier*, Iași, 7267¹; *Liturghier*, Sibiu, 1798; *Minei*, Rîmnic, 1737; *Molitvelnic*, Blaj, 1784; *Molitvelnic*, Blaj, 1868; *Octoih mare*, Rîmnic, 1750; *Octoih mic*, fără titlă; *Orologhion*, fără titlă; *Orologhion*, Blaj, 1778; *Orologhion*, Sibiu, fără an; *Penticostar*, Rîmnic, 1743; *Triod*, București, 7255² și 6 „cărți bisericesti rusești” (Doc. 282/1881)³.

1. 1759.
2. 1747.

3. Inventarul acestei biserici întocmit la 13 februarie 1874 a fost publicat de Avram Andea și Susana Andea, *Date despre cartea românească veche din județul Satu Mare*, p. 220.

XXXVI. UNGURĂȘ, jud. , 2 octombrie 1859: între cărțile bisericii consemnate de preot doar cu titlul, figurează și *Biblia*¹, *Minei sîrbesc* și *Testamentul Nou*², acesta din urmă, după cum este trecut în inventar — separat de *Biblie* prin înregistrarea *Cazaniei* și *Molitvelnicului* —, constituind o tipăritură distinctă (Doc. 3568/1859).

1. Posibilă ediția de la Blaj din 1795.
2. Posibilă ediția de la Bălgrad din 1648.

XXXVII. VIȘEU DE JOS, jud. Maramureș, 20 iulie 1877: *Antologhion-Mineiu*, Rîmnic, 1745; *Biblia*, Blaj, 1795; *Carte de predici*, Viena, 1793, dăruită de repositul preot Ștefan Simeon; *Catavasier*, Rădăuți, 7252¹; *Chiriadromion*, Belgradul Ardealului, 1778²; *Epistolariu*, Buzău, 1743; *Evanghelie*, București, 1742; *Liturghier*, Blaj, 1870; *Liturghier*, Iași, 7287³; *Noul Testament*, tipărit în Belgradului, 1748⁴; *Octoih vechi*, Blaj; *Octoih*, București, 1701⁵; *Orologhion*, București, 1777; *Orologhion*, Rădăuți, 1745; *Penticostar*, Rîmnic, 1743; *Psaltire*, Iași, 1743; *Ritual*, Iași, 1749; *Ritual*⁶, fără titlu; *Triod*, Iași, 1747 și un *antimis* sfântit de episcopul Ioan Alexi, toate aflate în biserica construită în 1679 cu cheltuiala lui Ștefan Pop (Doc. 592/1878)⁷.

1. Adică 1744.
2. Corect 1699.

3. Anul citit greșit, tipăritura fiind nu din 1779, ci din 1759.
4. Corect 1648.
5. Anul greșit, lipsă o asemenea ediție în BRV și CBRV.
6. Adică *Molitvelnic*.
7. Inventarul din 29 ianuarie 1860 a fost publicat de Avram Andea și Susana Andea, *Date despre cartea românească veche din Maramureș*, p. 801. Ioan Birlea în *Însemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909, p. 205—207 înregistrează următoarele cărți: *Antologhion*, Rîmnic, 1745; *Apostol*, Buzău, 1743; *Biblia*, Blaj, 1795; *Catavasier*, 1768; *Ceaslov*, Rădăuți, 1745; *Chiriadromion*, Bălgrad, 1699; *Evanghelie*, București, 1742; *Evhologhion*, Iași, 1744; *Liturghier*, Blaj, 1817; *Liturghier*, Iași, 1759; *Octoih*, cu însemnări din 1757 și 1768; *Penticostar*, Rîmnic, 1743 și *Triod*, Iași, 1747.

SUZANA ANDEA — AVRAM ANDEA

LE LIVRE ROUMAIN ANCIEN DANS LES INVENTAIRES D'ÉGLISE
DE TRANSYLVANIE

(Résumé)

Les auteurs présentent le résultat partiel de la recherche portant sur la diffusion du livre roumain ancien dans la Transylvanie. Dans ce but on a utilisé les données de 37 inventaires d'église de 37 localités.

Les données de ces inventaires démontrent que le livre roumain ancien, imprimé dans les Principautés Roumaines jusqu'en 1830, est répandu dans toutes les provinces habitées par les Roumains, les frontières politiques ne pouvant pas empêcher sa circulation. Pour les besoins de l'église le livre nécessaire au culte religieux a été procuré des imprimeries de Jassy et de Rădăuți (Moldavie), de Bucarest, de Buzău, de Rîmnic et de Tîrgoviște (Valachie), de Bălgrad, de Blaj et de Sibiu (Transylvanie) et de Vienne.

L'interprétation complexe des matériaux présentés analytiquement, sous forme de registre alphabétique des localités inventariées, va être réalisée dans une prochaine étude concernant le livre roumain ancien de la Transylvanie.